

Faktori koji nastavnika čine omiljenim među učenicima

Cilj istraživanja bio je da se utvrdi koji faktori nastavnika čine omiljenim među učenicima. Istraživanje je sprovedeno u četiri odeljenja drugog razreda gimnazije. Ispitanici su na skali od 1 do 5 procenijevali nastavnike po stavkama koje su grupisane u pet kategorija (način predavanja, odnos prema učenicima, ocenjivanje, doslednost u radu i odgovornost prema poslu), kao i po tome koliko su im ti nastavnici omiljeni. Rezultati pokazuju da su odnos prema učenicima i način predavanja najbolji prediktori omiljenosti nastavnika. Ocenjivanje, doslednost u radu i odgovornost su faktori koji ne predviđaju nastavnikovu omiljenost.

Uvod

Tokom nastavnog procesa učenici i nastavnici su u stalnoj interakciji. Dok nastavnici procenjuju učenike (njihovo znanje i ponašanje), učenici, s druge strane, formiraju mišljenje o svojim nastavnicima.

Od načina na koji se odvija interakcija između nastavnika i učenika u nastavi zavisi koliko će uspešan biti čas. Interakciju čine komunikacijski procesi koji treba da budu dvosmerni. Tako, na primer, čas gubi na uspešnosti kada nastavnik sve vreme izlaže gradivo i očekuje da ga učenici slušaju, a ne aktivira ih razgovorom koji bi probudio njihovu pažnju (Ratković 2003).

Komunikacija između učenika i nastavnika omogućava dobro prenošenje znanja, jedne od najvažnijih funkcija koje obavlja nastavnik.

Definisanjem funkcije nastavnika u nastavnom procesu bave se mnogi autori (Kristić 1980; Čubrilo 1996; Gordon 1998). Čubrilo navodi sledeće uloge

nastavnika: poboljšavanje kvaliteta učenja kod dece, vaspitavanje, stvaranje prijatne klime u razredu, podržavanje učenika u njihovim željama i interesovanjima, posredovanje između učenika i znanja određenim metodama i oblicima rada (Čubrilo 1996). Uloga nastavnika od velikog je značaja za društvo, jer je on u mogućnosti da utiče na stav mladih ljudi prema obrazovanju i na njihovu motivaciju za učenjem. Nastavnik u školi ima zadatak da se trudi da kod učenika održava optimalnu motivaciju za postizanjem uspeha (Krstić 1980).

Statusi učenika i nastavnika u interakciji su asimetrični (oni raspolažu različitim znanjem i razlikuju se po godinama). Na formiranje njihovog odnosa utiče zajednički provedeno vreme i zadovoljenje mnogih potreba (Gordon 1998). Tomas Gordon je naveo faktore koji omogućavaju dobar odnos između nastavnika i učenika. To su: 1) otvorenost, 2) brižnost, 3) međuzavisnost, 4) samostalnost (koja omogućava razvoj kreativnosti i individualnosti) i 5) uzajamno zadovoljenje potreba (Gordon 1998).

Kada govorimo o odnosu između učenika i nastavnika, tj. o njihovoj interakciji, važnu ulogu imaju svi delovi nastavnog procesa – predavanje, ocenjivanje i drugi segmenti rada. Ovaj rad baviće se različitim aspektima delova nastavnog procesa i njihovim značajem za omiljenost nastavnika, kao i povezanošću omiljenosti sa samim odnosom nastavnika prema učeniku. Predavanje je deo nastavnog procesa kojim se prenose znanja i učenici podstiču na izvršavanje zadataka. Ocenjivanje je pedagoška delatnost neposredno regulisana zakonom. Koristi se kao sredstvo praćenja efikasnosti nastave. Sastoji se iz više segmenata (uspostavljanje situacije u kojoj učenik treba da pokaže znanje, posmatranje i analiziranje pokazanog znanja, procenjivanje učenikovog postignuća s obzirom na postavljene kriterijume, izražavanje procenjene vrednosti učenikovog dostignuća ocenom, saopštavanje ocene uz obrazloženje) (Haveika 2000).

Dunja Trutin (1991), Beograd, Husinskih rudara 36/15, učenica 2. razreda Treće beogradske gimnazije

U pogledu odnosa nastavnika prema učeniku postoje različita mišljenja o tome koji princip je najpoželjniji, odnosno da li bi odnos trebalo da bude autoritaran ili da se zasniva na popustljivosti prema učenicima. Ovo pitanje već godinama stvara dilemu kako nastavnicima, tako i roditeljima (Gordon 1998). Mnogi nastavnici svoj princip rada zasnivaju na disciplini i kažnjavanju u vidu izazivanja osećaja krivice kod učenika, koja automatski stvara strah, pa i neprijateljstvo. Drugi profesori se trude da razviju iskren odnos sa učenicima i da im omoguće veću slobodu (Nil 1993).

Da bi učenici imali dobro mišljenje o nastavniku, potrebno je da on u nekim segmentima rada ispunjava određena očekivanja. Kakva su to očekivanja učenika, pitanje je kojim su se bavili različiti autori. U istraživanju Rajke Čubrilo (1996) ispitano je 450 učenika razredne i predmetne nastave, od III do VIII razreda. Učenici su ispisivali osobine koje kod svojih nastavnika vole i cene, odnosno ne vole i ne cene. Prema odgovorima učenika predmetne nastave, pozitivne karakteristike su ovako rangirane: 1) stručnost, 2) saradnja i dobar odnos sa učenicima, 3) razumevanje, 4) osećajnost, 5) strpljenje, 6) korektnost, 7) poverenje, 8) iskrenost, 9) dobro vaspitanje učenika, 10) želja da učenike nauči, 11) ambicioznost, 12) odlučnost, 13) raspoloženost, šaljivost, 14) objektivno ocenjivanje. Kao negativne naveli su sledeće karakteristike: 1) razdražljivost, nervoza, 2) slaba saradnja, nerazumevanje, 3) ponižavanje učenika, 4) nestručnost, 5) nejednak odnos prema učenicima, 6) strogost, 7) kašnjenje na čas, 8) čitanje novina na času, 9) upotreba ružnih reči i nadimaka, 10) davanje nenajavljenih kontrolnih zadataka, 11) ravnodušnost, 12) neobjektivno ocenjivanje. Prema rezultatima ovog istraživanja, učenicima predmetne nastave najbitnije su osobine vezane za način tumačenja lekcija, nivo zahteva, odnos prema učeniku, raspoloženje i spremnost na šalu i objektivnost u ocenjivanju. Slične karakteristike navode i učenici mlađeg školskog uzrasta, koje je istraživanje takođe obuhvatilo. Njima je bitan odnos nastavnika prema učeniku, ali i fizički izgled, osobine ličnosti, zatim i osobine vezane za nastavne sposobnosti (Čubrilo 1996).

Robert Riči je u svom istraživanju od učenika tražio da navedu kakve nastavnike vole, odnosno ne vole. Ispitanici su se izjasnili da vole nastavnike koji pomažu u radu, jasno objašnjavaju zadatke i lekcije, služe se primerima, raspoloženi su, duhoviti i

spremni da prihvate šalu, nisu nadmeni, spremni su da slušaju i razgovaraju sa učenicima o svemu. S druge strane, kao negativne karakteristike naveli su: ljutitost, mrzovoljnost, nepristupačnost, potrebu nastavnika da zanoveta, da se ne smeje, da ne pomaže u radu i ne ograničava zadatke i gradivo, „ispada iz takta“ i traži od učenika da uče napamet (Richey 1957; prema Ratković 2003).

Važno je da nastavnici ne zanemare faktore koji utiču na njihovu omiljenost među učenicima, kako ne bi nailazili na otpor pri postizanju ciljeva koji su važni u radu sa učenicima i njihovom obrazovanju. Zato je potrebno dati odgovor na pitanje koji su faktori važni. Može se očekivati da će se karakteristike nastavnika koji se pominju u prethodnim istraživanjima pokazati kao značajne i u ovom radu, kao i da će neke od njih biti povezane sa omiljenošću. Istraživanje je imalo za cilj da se utvrdi koji su odlučujući faktori koji čine da nastavnik među učenicima važi za omiljenog.

Hipoteza. Pretpostavili smo da će faktori koji se tiču odnosa profesora prema učeniku biti najbolji prediktori procene omiljenosti nastavnika.

Metod

Subjekti. Uzorak čine učenici oba pola iz četiri odeljenja drugog razreda gimnazije – 21 učenik i 38 učenica.

Varijable. Varijable predstavljaju karakteristike nastavnika koje su važne za omiljenost. Podeljene su u pet kategorija. Za svaku kategoriju to je procena nastavnika po više stavki, kao i procena omiljenosti profesora.

Instrumenti i postupak. Istraživanje se sastojalo iz dva dela. U prvom delu istraživanja učenicima je dat upitnik sa jednim pitanjem otvorenog tipa (pitanje je glasilo: “Koje sve osobine profesora utiču na njegovu omiljenost među učenicima? Navedi sve takve karakteristike profesora kojih možeš da se setiš.”). Ovim upitnikom dobijen je veliki broj karakteristika nastavnika koje učenici primećuju. Odgovori su kategorisani prema logičkoj povezanosti u pet grupa: osobine nastavnika, njihovo ponašanje, odnos prema učeniku, način ocenjivanja i način predavanja. Na osnovu te kategorizacije je sastavljen upitnik za drugi deo istraživanja.

U drugom delu istraživanja kao instrument je korišćen upitnik sa stavkama podeljenim u kategorije u skladu sa učeničkim odgovorima dobijenim u

Tabela 1. Rezultati faktorske analize (32 stavke iz upitnika grupisane u 5 novih faktora: omiljenost, odnos prema učeniku, predavanje, doslednost u radu, ocenjivanje)

	Odnos prema učeniku	Predavanje	Doslednost u radu	Ocenjivanje	Odgovornost prema poslu
razgovara o različitim temama	0.72				
stvara prijatnu atmosferu	0.67	0.32			
pruža podršku	0.65				
raspoloženje	0.62				
pravednost	0.61	0.32			
popustljiv koliko treba	0.59				
prijatan govor	0.59				
ležernost	0.59				
ne postavlja se kao nadmoćan	0.57				
uvažava svakog učenika	0.53		0.52		
voljan za kompromis	0.52			0.41	
ne potcenjuje	0.48	0.35	0.35	0.38	
ima poverenja	0.46				
visoka inteligencija		0.72			
drži pažnju		0.72	0.37		
poznaje predmet		0.70		0.30	
zanimljivo predaje		0.66			
duhovitost	0.44	0.65			
prenosi znanje	0.35	0.62	0.43		
dobar govornik	0.33	0.53		0.36	
uključuje sve učenike		0.36	0.71		
ima jasan kriterijum			0.69		
ne menja mišljenje	0.34		0.64		
autoritet je		0.47	0.54		
isti kriterijum za sve	0.36		0.54	0.32	
uvek ponovo objašnjava	0.49		0.53		
obrazlaže ocene				0.71	
dozvoljava popravljanje ocena	0.31			0.63	
poštuje dogovor			0.39	0.40	
odgovornost prema poslu				0.30	0.73
urednost					0.67
prijatan izgled	0.35	0.31			0.51

prvom delu. U okviru svake od navedenih pet kategorija nalazi se nekoliko stavki (5 stavki iz kategorije osobina, 6 stavki iz kategorije ponašanja, 10 stavki iz kategorije odnosa prema učenicima, 8 vezanih za predavanja i 6 vezanih za ocenjivanje). Ispitanici su četiri nastavnika koji predaju u sva 4 odeljenja (dva muškog i dva ženskog pola) procenjivali po pomenutim stavkama (ukupno 35 stavki za svakog nastavnika) na petostepenim skalama procene. Takođe, procenjivali su kao posebnu stavku i koliko im je svaki od tih profesora omiljen, da bi se moglo utvrditi koji od faktora najviše utiču na njihovu omiljenost.

Rezultati

Odgovori iz upitnika koji se tiču procene nastavnika po datih 35 karakteristika obrađeni su faktorском analizom, pri čemu su se grupisali u pet novih kategorija (prikazane u tabeli 1) koje odstupaju od podele dobijene analiziranjem odgovora iz prvog dela istraživanja.

Tri karakteristike nastavnika iz upitnika nisu značajno korelirale ni sa jednim od dobijenih pet faktora. To su strpljenje, umerena očekivanja od učenika (da nastavnik nema ni prevelika ni premala očekivanja) i težnja nastavnika da se ne dodvorava učenicima.

Svaki od pet faktora statistički je značajno korelirao sa ostalim faktorima i sa omiljenošću nastavnika. Koeficijenti korelacije između svih faktora prikazani su u tabeli 2.

Regresijom je utvrđeno koji od navedenih pet faktora najbolje predviđaju omiljenost profesora

(tabela 3). Rezultati pokazuju da su sa procenom omiljenosti u najvećoj meri povezane procena nastavnika po stavkama iz kategorija odnosa prema učenicima i predavanja ($r^2 = 0.69$).

Tabela 3. Faktori koji najjasnije predviđaju omiljenost.

	koeficijent β	t	p
Odnos prema učeniku	0.45	7.22	0.00
Predavanje	0.44	7.10	0.00
Doslednost u radu	0.07	1.24	0.21
Ocenjivanje	-0.03	-0.56	0.58
Odgovornost	-0.08	-1.80	0.07

Diskusija

Rezultati dobijeni regresione analize pokazuju da su dva od pomenutih pet faktora dobri prediktori omiljenosti nastavnika. Jedan od dobrih prediktora omiljenosti je način predavanja, što znači da učenici cene nastavnikovu sposobnost da dobro prenese znanje. U ovaj faktor spadaju i inteligencija, naratorske sposobnosti (duhovitost, zanimljiv način predavanja, sposobnost da drži pažnju, da prenese znanje i da li je dobar govornik) i stručnost (poznavanje gradiva).

Takođe, potvrđena je hipoteza da je odnos profesora prema učenicima dobar prediktor omiljenosti profesora. Prema dobijenim rezultatima, pozitivan

Tabela 2. Korelacije između svakog od pet faktora koji utiču na omiljenost nastavnika.

	Odnos prema učeniku	Predavanje	Doslednost u radu	Ocenjivanje	Odgovornost
Omiljenost	0.75*	0.77*	0.64*	0.45*	0.26*
Odnos prema učeniku		0.69*	0.62*	0.55*	0.46*
Predavanje			0.71*	0.47*	0.27*
Doslednost u radu				0.50*	0.23*
Ocenjivanje					0.31*

* $p < 0.01$

odnos nastavnika prema učenicima zasniva se na poverenju, uvažavanju svakog učenika, spremnosti na kompromis, podršci, pravednosti i popustljivosti. Takođe, važno je da se nastavnik ne postavlja kao nadmoćan i da nikog ne potcenjuje. U kategoriju odnosa prema učeniku spadaju i one stavke koje su vezane za atmosferu na času. To su ležernost, prijatan govor, dobro raspoloženje, trud oko stvaranja prijatne atmosfere i prijateljski razgovori sa učenicima (razgovor o različitim temama).

Doslednost u radu je faktor koji znatno slabije predviđa omiljenost profesora, što je vrlo neočekivano, jer učenici ponekad mogu doslednost da tumače i kao pokazatelj odnosa nastavnika prema njima (da li uključuje sve učenike, da li ima isti kriterijum za sve, da li ga učenici slušaju). Takođe, od doslednog nastavnika učenici uvek znaju šta mogu da očekuju. On na taj način utiče na zadovoljenje jedne od bazičnih potreba – potrebe za sigurnošću.

Iznenaduje podatak da se ni ocenjivanje nije pokazalo kao dobar prediktor omiljenosti nastavnika, bez obzira na značaj koji ima u procesu nastave i ulogu u motivisanju učenika. Kako su rezultati pokazali, nije verovatno da će običaj nastavnika da obrazlaže ocene, da dozvoljava njihovo popravljavanje i da poštuje dogovore (koji se tiču, na primer, kontrolnih zadataka) uticati na njegovu omiljenost

Odgovornost nastavnika prema poslu u širem smislu nije prediktor omiljenosti. Rezultati pokazuju da se na osnovu procena odgovornosti, prijatnog izgleda i urednosti ne može predvideti omiljenost nastavnika. U prvom delu istraživanja ove karakteristike učenici su, zaista, retko pominjali

Zaključak

Rezultati istraživanja su potvrdili hipotezu da je odnos prema učenicima faktor koji ima uticaja na omiljenost nastavnika među učenicima. Pokazali su i da je način predavanja odličan prediktor omiljenosti, dok ocenjivanje, odgovornost prema poslu i doslednost u radu nisu faktori na osnovu kojih se može predvideti omiljenost.

S obzirom na značaj komunikacije nastavnika i učenika za uspešnost u nastavi, rezultati ovog istraživanja mogli bi da olakšaju profesorima postizanje ciljeva kojima teže u radu sa učenicima. Naime, neophodno je da imaju u vidu da su način predavanja i odnos prema učenicima faktori značajni za njihovu omiljenost. Svest o tome u radu poje-

dnostavila bi ostvarivanje dobrih odnosa, što je u interesu i nastavnicima i učenicima.

Rezultati bi, takođe, mogli da posluže kao osnov za nova istraživanja iz ove oblasti. Ta istraživanja bi se mogla detaljnije baviti faktorima za koje je u ovom istraživanju pokazano da su prediktori omiljenosti profesora. Na primer, kada se bavimo odnosom nastavnika prema učenicima, otvara se pitanje kakva je povezanost učenikove procene tog odnosa sa procenom koju daje nastavnik, ili kakva je povezanost zainteresovanosti učenika za određeni predmet i procene pomenutog odnosa. Novo istraživanje moglo bi da se bavi i načinom predavanja – različitim tipovima predavanja ili uticajem predavanja na motivaciju u zavisnosti od predmeta.

Literatura

Čubrilo R. 1996. *Nastavnik u očima učenika. U Autonomija ličnosti i vaspitanje* (ur. S. Gašić-Pavišić). Beograd: Pedagoško društvo Srbije, str. 215-219.

Đukić S. 1968. *Opšte programsko-metodsko uputstvo za vaspitni rad u školi*. Beograd: Mlado pokolenje.

Gordon T. 1998. *Kako biti uspešan nastavnik*. Beograd: Kreativni centar, grupa MOS

Havelka N. 2000. *Učenik i nastavnik u obrazovnom procesu*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Krnjajić S. 2007. *Pogled u razred*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja

Krstić D. 1980. *Učenje i razvoj*. pedagoška psihologija. Beograd: Naučna knjiga

Krstić D. 1991. *Psihološki rečnik*. Beograd: Savremena administracija

Nil A. S. 1993. *Slobodna deca Samerhila*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod

Ratković M. 2003. *Nastavnik u reformi škole*. Sremski Karlovci: Kairos

Richey R. 1957. *Planing for teaching*. New York: Harper

Dunja Trutin

Factors which Make a Teacher Popular Among Students

During the teaching process, there is a constant interaction between a teacher and his students, While he is doing all of his duties, a teacher keeps being evaluated by his students. In time, teachers start to differ in popularity among students.

The aim of this research was to establish which factors have the strongest influence on a teacher's popularity. Information on this matter (what teacher's characteristics students consider important and which of them make a teacher popular) could be helpful to all participators in the teaching process.

A sample was made of 59 second grade high school students, both genders included (21 male and 38 female subjects). They were asked to evaluate 4 teachers using a questionnaire, containing 35 items with a rating scale (from 1 to 5) for each teacher. The questionnaire items were based on the subjects' answers from the first part of the research, in which students from two classes were asked to write all the teachers' characteristics which they considered important for a teachers' popularity. There was an additional item asking students how much they personally liked each of the teachers (also on a scale from 1 to 5).

Using factorial analysis. these 35 items were grouped in 5 categories: teacher's attitude towards students, teaching methods, marking, consistency in work and responsibility, Each of these new factors significantly correlated with teacher's popularity and between themselves.

Regression analysis was used to establish which factors are good predictors of teacher's popularity; these were teacher's attitude towards students and his teaching methods.

The results show that a teacher who treats his students generally well has these characteristics: he is trusting, he appreciates his students and supports them, he is ready to make compromises, he is right-ful, compliant, never trying to be superior. He is also able to make a good atmosphere in classroom (he talks in a pleasant tone, he is often in a good mood. and he talks to his students about their problems etc). Students also appreciate teacher's good teaching methods: when he has the ability to transfer his knowledge well, when he is intelligent, when he has good rhetorical skills and when he is professional.

According to these results, we can make an interesting conclusion – students do not consider marking, consistency in work and responsibility as important, while treatment of students and his teaching methods have an important role in accomplishing popularity.